

УДК 330.3:316.42 (477)

Л. Т. Герман

аспірант кафедри міжнародної економіки,
Тернопільський національний економічний університет, м. Тернопіль

СОЦІАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ТА СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Акцентовано увагу на важливості дотримання принципу соціальної справедливості для економічного розвитку країн за умови глобалізації. У статті проаналізовано етапи соціально-економічних реформ в Україні та виявлено основні проблеми соціального характеру для кожного з них, що дозволило констатувати відсутність протягом тривалого часу у фокусі реформ проблем людини. Зроблено висновки про нестабільність законодавчих ініціатив щодо проведення реформ та слабкість соціальної орієнтації розвитку національної економіки. Здійснено оцінку Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» та вивчено основні вектори впровадження якісних стандартів життя в Україні. Доведено складність досягнення окремих задекларованих стратегічних показників. Запропоновано детермінанти соціалізації економічного розвитку України з врахуванням обраних стратегічних векторів розвитку. Наведено основні ризики соціального характеру, що перешкоджають економічному розвитку України.

Ключові слова: глобалізація, економічний розвиток, економічні реформи, соціалізація, соціальна справедливість, соціальні детермінанти.

Herman L. SOCIAL DETERMINANTS VECTORS AND STRATEGIC ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

The attention to the importance of the principle of social justice to economic development in the context of globalization. The article analyzes of social and economic reforms in Ukraine and identified the major social problems for each of them, allowing no state for a long time the focus of reform human problems. The conclusion about the instability of legislative initiatives for reforms and weak social orientation of the national economy. The estimation strategy for sustainable development "Ukraine-2020" and studied the main vectors of introduction of quality standards of life in Ukraine. Proved the difficulty of achieving the declared policy of individual indicators. A socialization determinants of economic development of Ukraine in view of the chosen strategic vectors of development. The basic risks of social issues that hinder the economic development of Ukraine.

Key words: globalization, economic development, economic reform, socialization, social justice, social determinants.

Глобальний економічний розвиток, виходячи із теоретичних концепцій, передбачає якісні зміни у національних економіках і розглядається як багатокритеріальний процес, однак наслідки його є диференційованими. В умовах сьогодення важко знайти країну, котра б у більшій чи меншій мірі не була залучена до глобальних соціальних та економічних процесів. Степінь глобалізованості країн складно оцінити, незважаючи на використання низки індексів, зокрема, індексу глобалізації (KOF Index of Globalization) [1.] Проте і оцінка стратифікації країн за рівнем глобалізації не розкриває всієї масштабності проблем, які відчувають країни, перш за все у соціальній сфері.

Принцип соціальної справедливості вважаємо одним із базових для забезпечення соціалізації економічного розвитку, бо його ігнорування з боку держави може спровокувати як кризові явища, так і соціальну нестабільність в суспільстві та бунти. Соціальна справедливість є важливою умовою соціального прогресу за умови ефективної державної політики в сфері економіки, культури, політики та ін. Тому вірно зазначають науковці, що соціальна справедливість має широкий перелік сфер прояву, що і формує її сутність [2]. У практичній площині цей принцип (як забезпечення рівноправного доступу до досягнення економічних благ та духовного розвитку між класами, соціальними групами та членами суспільства) на практиці не реалізується в ідеальному розумінні з огляду на існуючі проблеми перерозподілу ресурсів та благ між різними прошарками суспільства, неможливість забезпечення

повної зайнятості, протиріччя між сферами споживання та виробництва, адже для суспільства важливим є інтерпретація цього принципу самою державою [3].

Вплив соціальних факторів на глобальний розвиток та економічний розвиток країн у своїх працях розглядали Г. Башнянин, В. Геєць, О. Длугопольський, О. Макара, Я. Столярчук, А. Філіпенко та ін. вчені. Однак, глобальні зміни змушують країни вносити корективи у стратегічні вектори розвитку, змінюючи при цьому і їхню соціальну складову. З огляду на активність інтеграції України у глобальне економічне середовище, для неї питання соціалізації економічного розвитку набувають першочергового значення.

Мета статті – проаналізувати особливості соціалізації економічного розвитку України за період економічної незалежності; виявити основні соціальні детермінанти розвитку; обґрунтувати стратегічні вектори економічного розвитку України із акцентом на якісні стандарти життя.

У наукових дослідженнях виділяють наступні етапи соціально-економічних реформ в Україні: 1991-1994 рр., 1994-1999 рр., 2000-2004 рр., 2005-2010 рр. [4], 2010-2013 рр., 2014-дотепер. З початку здобуття незалежності Україна обрала нееволюційний шлях розвитку, підсилений штучною імплементацією реформ у народногосподарському комплексі та соціальній сфері. Проголошений на той час курс на прискорену інтеграцію у глобальний простір у своєму базисі перебував у стійкому конфлікті із соціально-психологічними установками населення, яке втратило

традиційну соціалістичну ідеологію розвитку, адже, незважаючи на жорсткий тоталітарний режим управління та державну монополію у багатьох сферах, основним пріоритетом було соціальне забезпечення громадян. У радянський період було впроваджено низку заходів, які не тільки покращували матеріальне становище населення, але і його розвиток: охорона материнства і дитинства, пенсійне забезпечення, доступ до безкоштовних освітніх і медичних послуг, культури, дозвілля, відпочинку тощо.

На початку 90-х рр. ХХ ст. криза у соціально-економічній сфері української республіки не була несподіванкою, адже негативні тенденції проявлялися ще в середині 80-х рр., коли зросли ціни на продукти харчування поряд із товарним дефіцитом, сповільнилися темпи зростання реальних доходів населення, збільшилася потреба в житловому фонді, відбувався екстенсивний розвиток. Дилема «соціальна справедливість-соціальна відповідальність» не вирішилася низкою радикальних реформ на перших кроках становлення незалежної держави. Україна втратила основну частину ринків збуту та сировини, не змогла переорієнтувати промисловість, зорієнтовану на потреби військово-промислового комплексу та інші сфери, не знайшла каталізаторів економічного зростання та розвитку, а наслідком стали соціальні страйки, погіршення макроекономічних показників, тінізація економіки, нестабільна законодавча база ринкових перетворень.

У 1991 р. Постановою ВРУ від 25.10.1991 р. були прийняті «Основні напрями економічної політики України в умовах незалежності», які включали: структурну та інвестиційну політику (бо структура української економіки була «найбруднішою» – на її територію (3% від площі СРСР) припадала ¼ частина промислового забруднення навколишнього середовища, а концентрація шкідливих речовин на одиницю площі ушестеро перевищувала середній показник по Союзу) [5]; роздержавлення і приватизація власності, демонополізація виробництва; розвиток інфраструктури ринку; аграрна реформа; фінансова реформа; державне регулювання; науково-технічна політика; зовнішньоекономічна політика та економічні зв'язки з колишніми радянськими республіками; соціальний захист населення (забезпечення зайнятості, насичення споживчого ринку товарами, зростання добробуту на основі трудової та підприємницької активності). Найважливішою проблемою у розробці цього напрямку вважаємо першопочаткове декларування соціального аспекту з позицій захисту, а не розвитку, що об'єктивно деформує як завдання держави, так і кінцеві ефекти від реалізації реформ у цій сфері. Продовженням обраного курсу стало затвердження у 1992 р. Постановою ВРУ №2226-ХІІ Основ національної економічної політики України [6].

Вітчизняні реформатори на перших етапах не сформули належного наукового підґрунтя економічних змін, відтак було втрачено такий пріоритет як значення людини в економічних процесах, її інтересів, потреб та можливостей. Основний акцент робився на зростанні

макроекономічних показників. Великий пласт напрацювань зарубіжних дослідників людського чинника та його ролі в економічному зростанні залишився поза увагою, було знехтувано так звані «законом Кузнеця», сформульовані лауреатом Нобелівської премії Саймоном Кузнецем з приводу нерівності розподілу доходів в країні та визначення людського капіталу як одного із основних чинників економічного зростання [7]. Тим більше, що основні закономірності дії «закона Кузнеця» втілено при розробці Індексу людського розвитку, бо неможливо робити висновок про добробут нації виключно через вимірювання національного доходу [8].

Україна обрала шлях розвитку через інтенсивні реформи у ключових сферах економіки для підвищення підприємницької та інвестиційної активності, розвитку підприємництва, насамперед, малого та середнього. Було прийнято низку законодавчих ініціатив, проте у підсумку вони тільки поглибили економічну кризу, деформували соціальну структуру суспільства, погіршили умови ведення бізнесу.

Другий етап реформ – 1994-1999 рр. – розпочався із прийняття Постанови ВРУ від 19.10.1994 р. №215/94-вр «Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» [9]. Доповідь мала назву «Шляхом радикальних реформ», в якій було визнано поглиблення кризових явищ в економіці, зниження рівня життя населення, падіння грошових доходів, купівельної спроможності та рівня споживання, скорочення очікуваної тривалості життя, намітилася тенденція до старіння населення, погіршення екологічної ситуації та посилення загроз виникнення екологічних катастроф. За цих умов було прийнято курс на нові економічні реформи, проте ресурс країни, як людський, так і економічний, було вичерпано. Лише через 3 роки після здобуття незалежності при обранні напрямків реформ було задекларовано розвиток соціальноорієнтованого ринкового господарства, спрямованого на задоволення матеріальних та духовних потреб людини.

У наступний період основні засади економічного та соціального розвитку України були визначені у Посланні Президента України до ВРУ у 2000 р., коли за пріоритет розвитку було обрано європейські цінності та соціальні стандарти, демократизація суспільства, розширення соціального спрямування реформ. 1999 р. став переломним у економічному розвитку України, намітилися позитивні тенденції, проте продовжувалося розшарування суспільства за доходами та зниження життєвого рівня населення. Разом з тим, на відміну від попередніх стратегічних документів, у Посланні було на законодавчому рівні визначено, що «найвищою цінністю сучасного цивілізаційного прогресу є людина, її права та свободи» [10].

У подальші роки реформ динаміка показників соціально-економічного розвитку України показала, що соціальної орієнтації національної економіки так і не відбулося через деструктивні внутрішньополітичні конфлікти.

Період 2005-2010 рр. на хвилі політичних змін приніс певні успіхи щодо інтеграції України у глобальні економічні процеси (наприклад, вступ до СОТ у 2008 р., активізація євроінтеграційного вектору співробітництва), проте досягнення у соціально-економічному розвитку були нівельовані не лише внутрішніми чинниками, але й зовнішніми – світовою економічною кризою, коли усі традиційні теоретичні моделі економічного розвитку показали свою недієздатність. Прийняті у цей період заходи соціального та економічного характеру внаслідок сліпого копіювання світового досвіду не забезпечили позитивного результату.

Наступний період економічних реформ розпочався із розробки програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, ефективна економіка» [11], було затверджено Державну програму активізації розвитку економіки України на 2013-2014 рр. [12], проведено низку парламентських слухань з питань соціального розвитку, зокрема: «Стратегія гуманітарної політики сучасної України» [13], «Стратегія інноваційного розвитку України» [14]. Проте, реформаторські проекти за результатами виявилися абстрактними, бо ґрунтувалися на адміністративному тиску, що ще більше поглибило соціальну стратифікацію суспільства.

Теперішній етап економічного розвитку України відзначається глибокими, а іноді суперечливими, трансформаційними процесами на законодавчому рівні та низкою державницьких ініціатив, зокрема, підписанням Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом [15], що об'єктивно теоретично наблизило країну до європейських стандартів якості життя населення.

У 2015 р. Указом Президента України «Про Стратегію сталого розвитку Україна-2020» [16] було задекларовано вектори впровадження європейських стандартів життя в Україні: вектор розвитку (акцент на людині та її потребах); безпеки; відповідальності; гордості. Разом з тим, наведені у Стратегії показники вважаємо надто завищеними і нереальними для досягнення Україною, тим більше в період загострення політичної ситуації та військової загрози. Деталізуємо окремі показники:

1) у рейтингу Світового банку «Doing Business» Україна посяде місце серед перших 30 позицій, що суперечить реальним тенденціям, бо, незважаючи на позитивну динаміку у зміні індексу, максимальної позиції було досягнуто у період до 2014 р. (підняття на 25 пунктів), коли Україна покращувала умови ведення бізнесу внаслідок домовленостей щодо підписання Угоди про Асоціацію з ЄС [17]. Лідерами за індексом 2015-2016 рр. були Сінгапур, Нова Зеландія, Данія;

2) за глобальним індексом конкурентоспроможності, який розраховує Всесвітній Економічний Форум (WEF), Україна увійде до 40 кращих держав світу. Навіть за найсприятливіших економічних умов і політичної стабільності малоімовірно, що Україна досягне визначеного показника, адже динаміка індексу не має стабільності. Окрім того в світовій історії немає випадків зміни

позицій країни в даному індексі на 39 пунктів за 5 років. У звіті Україна посідає 79 позицію серед 140 країн [18];

3) ВВП (за паритетом купівельної спроможності) у розрахунку на одну особу, який розраховує Світовий банк, підвищиться до 16 000 доларів США. Динаміка значення показника [19] дає шанси Україні на таке зростання, проте наразі недостатньо ресурсів для підтримання темпів економічного зростання на теперішньому рівні;

4) чисті надходження прямих іноземних інвестицій за період 2015-2020 рр. за даними Світового банку складуть понад 40 млрд. дол. США. Такий прогноз, можливо, був би реальним, якби не різке скорочення ПІІ в українську економіку в останні роки, що навіть при самому оптимістичному сценарію розвитку національної економіки є нереальним. Якщо проаналізувати динаміку частки прямих іноземних інвестицій у ВВП країни [19], то помітно, що за 25-ти річний період незалежності вона мала нестабільний характер, і основними причинами низької інвестиційної привабливості національної економіки слід назвати непрозору та нестабільну державну інвестиційну політику;

5) за індексом сприйняття корупції, який розраховує Transparency International, Україна увійде до 50 кращих держав світу. За період з 1998-2015 рр. в Україні не забезпечені передумови для такого якісного подолання корупції [20]. Інституційні умови, створені в останній рік для боротьби із корупцією є лише частиною механізму, адже у суспільстві не подолано психологічного фактору, значимість якого підтверджена світовою практикою;

6) середня тривалість життя людини за розрахунками Світового банку підвищиться на 3 роки. Динаміка очікуваної тривалості життя населення не підтверджує ймовірність такого прогнозу [19];

7) частка проникнення широкосмугового Інтернету з складатиме 25 абонентів на 100 осіб. Такого рівня Україна досягла ще у 2011 р. [19];

8) за глобальним індексом конкурентоспроможності у боротьбі за таланти, який розраховує одна з провідних світових бізнес-школ INSEAD), Україна увійде до 30 кращих держав світу. У 2013 р. бізнес школою INSEAD та сінгапурським інститутом Human Capital Leadership Institute було оцінено індекс конкурентоспроможності у боротьбі за таланти, який оцінює як країни реалізують навички – технічні (Labour and Vocational skills) і лідерські (Global Knowledge skills), необхідні для виконання висококваліфікованої управлінської роботи. Індекс деталізовано за двома субіндексами: 1 – ресурси і зусилля держави, спрямовані на розвиток талантів в країні, 2 – якість людського капіталу для залучення на ринки праці. Дослідження у 2015-2016 рр. охопило 109 країн. За його результатами Україна посіла 66 місце із значенням індексу 41,43, тоді як 30 країн закриває Малайзія зі значенням індексу 54,039. Так, Україна має суттєві переваги в окремих показниках індексу, проте їх недостатньо щоби увійти в найближчі 4 роки у групу 30-ти лідерів, яка сформована економічно розвиненими країнами. Тим

більше, що з часу розрахунку індексу Україна не продемонструвала таких змін у позиції, щоби можна було стверджувати про досягнення протягом короткого періоду часу рейтингу провідних країн: у 2013 р. – це було 66 місце серед 103 країн із значенням 37,91 (30-та країна Латвія із показником 44,66), у 2014 р. – 71 місце серед 93 країн із значенням 35,11 (30-та країна Іспанія із індексом 51,25) [21].

Таким чином, стратегія не враховує сучасних викликів розвитку економіки і людини в країні; у стратегії відсутні реальні механізми досягнення ключових індикаторів людського розвитку відповідно до міжнародної практики.

Основними детермінантами соціалізації економічного розвитку України відповідно до обраних стратегічних векторів повинні бути наступні: соціальна конвергенція економічного розвитку, яка передбачає не тільки взаємний вплив цих процесів, але й взаємне проникнення та злиття, що матиме двосторонній синергійний ефект та підсилюючий характер, забезпечить якісне зростання можливостей людського і суспільного розвитку; стабільність соціально-економічних реформ з позицій ціннісного самовизначення націй; суспільна соціальна свідомість та компетентність; адаптивність практик соціальних трансформацій для економічного розвитку країни; освітньо-культурний прогрес нації; матеріальний базис населення, необхідний для розвитку.

Разом з тим, для України зберігаються соціальні ризики економічного розвитку, основними з яких є: соціальна стратифікація суспільства, коли диференційована соціальна політика держави поглиблює соціальні нерівності та асиметрії в розподілі між групами населення; нерівні стартові умови для реалізації початкового потенціалу для різних соціальних груп населення; відсутність еквівалентної винагороди за продану державі працю і знання членами суспільства, і як наслідок – несправедлива оплата праці; відсутність розвиненої інфраструктури соціального розвитку (як показує практика, в Україні у катастрофічному стані об'єкти інфраструктури в сільській місцевості); неврахування фактору історичної непередбачуваності в період біфуркації, коли зроблені прогностичні розрахунки на основі лінійних моделей викривляються в точках історичного зламу; однобічний підхід до соціальної системи як збалансованої (за теоретичними моделями і стратегічними підходами), що відкидає конструктивне значення хаосу для саморегулювання та самоорганізації системи; конфлікт між історичним детермінізмом та ідентифікацією людини як особистості у соціально-економічному вимірі; відсутність ідеології розвитку країни на основі соціалізації та глобалізації.

Процес розвитку країни є детермінованим, тому економічна складова не може розглядатися без соціальної. Таким чином, полідетермінантний підхід до соціалізації економічного розвитку дасть змогу інтерпретувати реалії розвитку України та забезпечити позиціонування в глобальному просторі не як країни третього світу. Вирішення проблема позиціонування України у соціальних координатах

глобального розвитку полягає у реформуванні національної моделі регулювання соціально-економічних процесів, адже країна володіє достатнім трудовим потенціалом, природними ресурсами, є привабливим об'єктом для інвестування, розширює участь у міжнародних економічних відносинах. Реформування економіки України потребує не лише декларативних програм, а розробки дієвої та реалістичної стратегії соціального розвитку, бо соціальна політика має спрямовуватися для задоволення потреб людини у духовній та матеріальній площинах.

Список використаних джерел

1. KOF Index of Globalization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://globalization.kof.ethz.ch/>
2. Шипунова Т. В. Социальная справедливость: понятие, виды, критерии оценки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya_spravedlivost.pdf
3. Шубаева У. К. Социальная справедливость и общества [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gisap.eu/ru/node/971>
4. Валевський О. Л. Аналіз причин невдач реалізації реформ в Україні / О. Л. Валевський // Інформаційне агентство Контекст-медіа [Електронний ресурс]. – 2011. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Valevskiy.pdf>
5. Постанова КМУ «Основні напрями економічної політики України в умовах незалежності» від 25.10.1991 № 1698а-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698%D0%B0-12/page>
6. Постанова ВРУ «Про Основи національної економічної політики України» від 24.03.1992 р. №2226-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2226-12>
7. Simon Kuznets (1901–1985). By Moses Abramovitz // The Journal of Economic History. –1986. – March. – V.46, no.1. – P.241–246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www-bcf.usc.edu/~easterl/papers/SimonKuznets.pdf>
8. Measuring Human Progress in the 21st Century [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/content/measuring-human-progress-21st-century>
9. Постанова ВРУ Про доповідь Президента України «Про основні засади економічної та соціальної політики» від 19.10.1994 № 216/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/216/94-%D0%B2%D1%80/page>
10. Послання Президента України до Верховної Ради України «Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>
11. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>
12. Постанова КМУ «Про затвердження Державної програми активізації розвитку економіки на 2013-2014 роки» від 27 лютого 2013 р. № 187 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF>
13. У Верховній Раді України відбулися парламентські слухання на тему: «Стратегія гуманітарної політики сучасної України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/35238.html

14. Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів», Рекомендації від 21.10.2010 № 2632-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

16. Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>

17. Doing Business [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2016>

18. The Global Competitiveness Report (World Economic Forum) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

19. World DataBank. World Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

20. Corruption Perceptions Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

21. Global Talent Competitiveness Index [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-indices.insead.edu/gtci/>

References

1. KOF Index of Globalization Retrieved from <http://globalization.kof.ethz.ch/>

2. Shypunova T. V. Sotsyal'naya spravedlyvist': ponyatyue, vydy, kryteryu otsenky [Social justice: concept, types, otsenki Criteria]. Retrieved from http://deviantology.spb.ru/etc/publications/Shipunova-Sotsialnaya_spravedlyvist.pdf [in Ukrainian].

3. Shubaeva U. K. Sotsyal'naya spravedlyvist' y obshchestva [Social justice and society]. Retrieved from <http://gisap.eu/ru/node/971> [in Ukrainian].

4. Valevskyy O. L. (2011). Analiz prychnyn nevdach realizatsiyi reform v Ukrayini [Analysis of the causes of failure of reforms in Ukraine]. *Informatsiyne ahent-stvo Kontekst-media [Agency Context-Media]*. Retrieved from <http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Valevskiy.pdf>.

5. Cabinet of Ministers of Ukraine (1991). Osnovni napryamy ekonomichnoyi polityky Ukrayiny v umovakh nezalezhnosti [The main directions of economic policy of Ukraine in conditions of independence]. Resolution on 1991, October 25, 1698a-12. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1698%D0%B0-12/page> [in Ukrainian].

6. Supreme Council of Ukraine (1992). Pro Osnovy natsional'noyi ekonomichnoyi polityky Ukrayiny [On the Fundamentals of National Economic Policy of Ukraine]. Resolution on 1992, March 24, 2226-KhII. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2226-12>

7. Simon Kuznets (1901–1985). By Moses Abramovitz. The Journal of Economic History, 1986, March, Vol. 46 (1), pp. 241–246 [Elektronnyy resurs]. Retrieved from <http://www-bcf.usc.edu/~easterl/papers/SimonKuznets.pdf>

8. Measuring Human Progress in the 21st Century

Retrieved from <http://hdr.undp.org/en/content/measuring-human-progress-21st-century>

9. Supreme Council of Ukraine (1994). Pro osnovni zasady ekonomichnoyi ta sotsial'noyi polityky [On basic principles of economic and social policy]. Resolution on 1994, October 19, 216/94-VR. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/216/94-%D0%B2%D1%80/page>

10. President of Ukraine. Yevropeys'kyy vybir. Kontseptual'ni zasady stratehiyi ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku Ukrayiny na 2002-2011 roky [European choice. Strategy of economic and social development of Ukraine for 2002-2011]. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0001100-02>

11. Prohrama ekonomichnykh reform na 2010-2014 roky [he program of economic reforms for 2010-2014]. *Zamozhne suspil'stvo, konkurentospromozhna ekonomika, efektyvna derzhava [Prosperous Society, Competitive Economy, Effective State]*. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0004100-10>

12. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013). Pro zatverdzhennya Derzhavnoyi prohramy aktyvizatsiyi rozvytku ekonomiky na 2013-2014 roky [On approval of the State program enhance economic development for 2013-2014]. Resolution on 2013, February 27, 187. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/187-2013-%D0%BF> [in Ukrainian].

13. U Verkhovniy Radi Ukrayiny vidbulysya parlament-s'ki slukhannya na temu. Stratehiya humanitarnoyi polityky suchasnoyi Ukrayiny [Strategy of humanitarian policy of modern Ukraine]. Retrieved from http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Parlamentski_slukhannya/35238.html [in Ukrainian].

14. Pro Rekomendatsiyi parlament-s'kykh slukhan' (2010). Stratehiya innovatsiynoho rozvytku Ukrayiny na 2010-2020 roky v umovakh hlobalizatsiynykh vyklykiv [The strategy of innovative development of Ukraine for 2010-2020 in Conditions of Global Challenges]. Resolution on 2010, October 21, 2632-VI. Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2632-17>

15. Uhoda pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu, z odniyeyi storony, ta Yevropeys'kym Soyuzom, Yevropeys'kym spivtovarystvom z atomnoyi enerhiyi i yikhnimy derzhavamy-chlenamy, z inshoyi storony [Agreement on Association between Ukraine, on one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part]. Retrieved from http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011

16. President of Ukraine (2015). *Pro Stratehiyu staloho rozvytku «Ukrayina – 2020 [On the Strategy for Sustainable Development" Ukraine - 2020]*. Presidential Decree on 2015, January 12, 5/2015. Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].

17. Doing Business Retrieved from <http://www.doingbusiness.org/reports/global-reports/doing-business-2016>

18. The Global Competitiveness Report (World Economic Forum) Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/>

19. World DataBank. World Bank Retrieved from <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>

20. Corruption Perceptions Index [Elektronnyy resurs]. – Retrieved from <http://www.transparency.org/research/cpi/overview>

21. Global Talent Competitiveness Index Retrieved from <http://global-indices.insead.edu/gtci/>